

ДУ ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
СТЕПОВОЇ ЗОНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ЕКОНОМІКА
ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА
В ЗОНІ СТЕПУ УКРАЇНИ**

**(з основами організації
і технології виробництва)**

УДК 658:631.153.7:633.1
ББК 65.32:42.112
Е 45

Авторський колектив:

Черенков А.В., Рибка В.С., Шевченко М.С., Черчель В.Ю., Бойко В.І.,
Компанієць В.О., Кулик А.О., Ляшенко Н.О., Козак О.А., Козельський О.М.,
Солодушко М.М., Ковтун О.В., Грищенко О.Ю.

У монографії висвітлюються стан і перспективи розвитку зерновиробництва в сучасних умовах господарювання в зоні Степу України. За своєю структурою, змістом і методологічною побудовою дана монографія має багато спільного з виданням "Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва) (К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2008. – 400 с.), підготовленим авторським колективом ННЦ "Інститут аграрної економіки" та Інституту зернового господарства (нині ДУ Інститут сільського господарства степової зони) Національної академії аграрних наук України за редакцією В.І. Бойка. Поряд із цим нинішнє видання суттєво доповнене низкою теоретичних і практичних положень, які стосуються впровадження сучасних технологій та інших здобутків наукового прогресу з метою подальшого розвитку зернової галузі в умовах ринкової економіки. Мова йде перш за все про трансфер інновацій агротехнологічного та організаційно-економічного характеру.

Крім того, в монографії викладені методичні положення та вихідна інформація для розрахунку поелементних нормативів виробничих затрат (грошово-матеріальних та енергетичних) при проведенні механізованих робіт залежно від складу машинно-тракторних агрегатів та інших нормоутворюючих факторів.

Розрахована на науковців, керівників і спеціалістів органів державного управління, сільськогосподарських товаровиробників та всіх зацікавлених у підвищенні конкурентоспроможності зерновиробництва в степовому регіоні.

Рецензенти: *Є.М. Лебідь*, академік НААН України, доктор сільськогосподарських наук, професор, ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України;
Н.К. Васильєва, доктор економічних наук, професор, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Друкується за рішенням вченої ради ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України (протокол № 8 від 24 червня 2015 р.)

Відповідальний за випуск В.С. Рибка

ISBN 978-617-7068-31-9

© ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України, 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1.	
СУЧАСНИЙ ХАРАКТЕР І ОСНОВНІ РИСИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА	7
Розділ 2.	
РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АГРОТЕХНІКИ В ПОЛЬОВІЙ СІВОЗМІНІ	22
2.1. Удосконалення структури посівів та організація системи сівозмін при максимальному насиченні їх зерновими культурами	22
2.2. Система обробітку ґрунту і контролювання бур'янів у сівозмінах Степу	29
2.3. Система удобрення зернових культур	42
Розділ 3.	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ОСНОВНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ І ЗЕРНОФУРАЖНИХ КУЛЬТУР В СТЕПОВІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ	49
3.1. Продуктивність та ефективність виробництва озимої та ярої пшениці	49
3.2. Організаційні та агротехнологічні аспекти вирощування кукурудзи	73
Розділ 4.	
РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ МАШИННО-ТРАКТОРНОГО ПАРКУ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ТА ОБГРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАТРАТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ МЕХАНІЗОВАНИХ РОБІТ У ГАЛУЗІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА	93
4.1. Методичні положення та основні критерії щодо розробки нормативів послементних експлуатаційних затрат на виробництво зернових культур	93
4.2. Диференційовані нормативи трудових, грошово-матеріальних та енергетичних затрат на виконання основних технологічних операцій при вирощуванні та збиранні зернових культур	97
4.2.1. Обробіток ґрунту	97
Оранка стерні	97
Обробіток ґрунту плоскорізами, штанговими і чизельними культивато- рами	109
Обробіток ґрунту чизель-культиваторами та плоскорізами-глибоко- розпушувачами	112
Обробіток ґрунту комбінованими агрегатами	115
Лущення і дискування	121
Боронування ґрунту	125
Суцільна культивация з одночасним боронуванням	128
Коткування ґрунту	135
4.2.2. Внесення добрив та хімічний захист польових культур	137
Транспортування і внесення мінеральних добрив	137
Транспортування і внесення органічних добрив	145
Хімічний захист польових культур	156
4.2.3. Сівба	158
Сівба зернових і зернобобових культур без внесення мінеральних добрив	158
Сівба зернових і зернобобових культур з внесенням мінеральних добрив 100 кг/га	179
Сівба зернових і зернобобових культур посівними комплексами	198
Сівба кукурудзи, соняшника, сорго	200

4.2.4. Догляд за посівами	211
Боронування до та після появи сходів	211
Коткування посівів зернових, зернобобових і просапних культур	214
Догляд за ширококорядними посівами	215
Міжрядний обробіток кукурудзи, соняшника, сорго	217
4.2.5. Збирання зернових культур	220
Скошування зернових колосових культур у валки	220
Підбирання і обмолочування зернових колосових культур без подрібнення соломки	224
Підбирання і обмолочування зернових колосових культур з подрібненням соломки	234
Підбирання і обмолочування зернових колосових культур з укладанням соломки у валок	240
Пряме комбайнування зернових колосових культур без подрібнення соломки	243
Пряме комбайнування зернових колосових культур з подрібненням соломки	252
Пряме комбайнування зернових колосових культур з укладанням соломки у валок	257
Скошування гороху у валки	266
Підбирання і обмолочування валків гороху	268
Пряме комбайнування гороху із розкиданням соломки по полю	277
Збирання кукурудзи на зерно	279
Розділ 5.	
НОРМАТИВИ СОБІВАРТОСТІ ТА ЇЇ СТРУКТУРА ПРИ ВИРОБНИЦТВІ	
ЗЕРНА З РІЗНИМ РІВНЕМ ІНТЕНСИВНОСТІ	283
5.1. Загальні методичні підходи та основні критерії щодо розробки	
нормативів виробничих витрат при вирощуванні зернових культур	283
5.2. Нормативи собівартості при вирощуванні зернових культур в умовах	
Степу України	284
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	289
ДОДАТКИ	294

ПЕРЕДМОВА

Розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК залишається пріоритетним напрямом аграрної економіки України. В структурі валової і товарної продукції, а також за обсягами та дохідністю ця галузь традиційно займає лідируюче місце.

Динамізм ринкових процесів, нестабільність розвитку зерновиробництва та недостатній рівень конкурентоспроможності продукції в контексті вступу України до ЄС зумовлює необхідність розробки напрямів подолання кризових процесів в зерновій галузі відповідно змінам, що постійно відбуваються на внутрішньому та світовому ринку зерна.

В зв'язку з прийняттям Державної національної цільової програми "Зерно України – 2015" визначилися параметри виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Зокрема, передбачається доведення виробництва зерна по країні на рівні 80 і більше млн тонн, з яких в зоні Степу планується отримувати відповідно 30–32 млн тонн. Реалізація цієї програми в таких масштабах зумовлює необхідність здійснення низки організаційно-економічних та агротехнологічних заходів.

З біологічної та природно-ресурсної точок зору досягнення обсягів виробництва зерна на рівні технологічно зразкових господарств є без сумніву досяжним результатом. При цьому приростів урожайності можливо досягти за рахунок наступних факторів: збереження родючості ґрунтів на основі раціонального використання земельних ресурсів та застосування добрив, впровадження системи машин з високою точністю виконання агротехнологічних операцій, поліпшення фітосанітарного стану посівів та максимального використання потенціалу сортів сільськогосподарських культур.

Проведений аналіз динамічних коливань валових зборів та зібраних площ зернових культур за останні двадцять років дає підстави стверджувати, що до цього часу так і не розв'язано проблему стабілізації виробництва високоякісного продовольчого зерна. А це, як відомо, негативно позначається на рівні дохідності аграрних підприємств, знижує рівень привабливості аграрного бізнесу для потенційних інвесторів.

Високий потенціал продуктивності та ефективності виробництва зерна в зоні Степу України сьогодні не можна реалізувати без вирощування зернових культур на інтенсивній основі. Цей фактор повинен здійснюватися не тільки за рахунок кількісного нарощування ресурсів, але й на основі раціонального їх використання, а саме: оптимізації режиму живлення і застосування інтегрованої системи захисту рослин від бур'янів, хвороб і шкідників, сучасних високопродуктивних машин та знарядь, своєчасного і якісного виконання всіх технологічних операцій.

З огляду на це сільське господарство потребує зміцнення матеріально-технічної бази, удосконалення земельних та інших майнових відносин, розбудови ринкової інфраструктури тощо. Сучасні умови господарювання вимагають зосередження уваги на основних аспектах розвитку зернового господарства в умовах ринкової економіки. Насамперед, це стосується вдосконалення наукового обґрунтування агротехнологічних та організаційно-економічних заходів, направлених на підвищення ефективності зерновиробництва за рахунок ресурсо- і енергозберігаючих факторів, відпрацювання науково обґрунтованих розробок по формуванню зон (носія) прибуткового виробництва зерна з врахуванням економічної оцінки землі, раціонального витрачання матеріально-технічних ресурсів тощо. Тобто, йдеться про гармонізацію використання виробничих ресурсів і природоохоронних заходів стосовно природно-кліматичних умов господарств зони Степу.

Автори монографії дотримуються об'єктивної оцінки сучасного стану рівня організації виробництва зернового господарства в степовій зоні України.

Варто зазначити, що в даному виданні для умов господарювання зони Степу України викладені методологічні і методичні рекомендації по обґрунтуванню поелементних нормативів виробничих затрат. В ньому передбачено варіанти виконання основних агротехнологічних операцій та технічних засобів залежно від складу машинно-тракторних агрегатів і інших нормоутворюючих факторів. Останнє дозволяє адаптувати їх до конкретних умов як ви-

сокорозвинутих великих агроформувань, так і малозабезпечених невеликих фермерських господарств. Отримана вихідна нормативна інформація з успіхом може бути використана не тільки при плануванні, прогнозуванні або економічному аналізі результативності виробництва зерна, але й при складанні технологічних карт, бізнес-проектів, техніко-технологічному та економіко-енергетичному обґрунтуванні агротехнологічних та організаційно-економічних інновацій тощо.

Роль економічних нормативів як складової науково-інформаційного забезпечення, особливо в умовах значного подорожчання основних і оборотних засобів виробництва, ще більше зростає. В умовах ринку вони дають можливість ефективно використовувати найновіші досягнення науки і техніки. Вважаємо, що дане питання останнім часом не знаходить достатнього відображення в дослідженнях проблем забезпечення ефективного функціонування розвитку зерновиробництва, особливо з позицій раціонального структурування моніторингу витрат, необхідних для забезпечення ефективного господарювання.

Пропоноване дослідження дозволяє володіти ситуацією в динаміці і приймати необхідні управлінські науково обґрунтовані рішення щодо розробки напрямів забезпечення ефективного ведення зернового господарства.

У підготовці наукового видання використані результати наукових досліджень ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України, відділу ціноутворення і кон'юнктури ринку ННЦ "Інститут аграрної економіки", Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу НААН України, статистичний матеріал Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики і продовольства та інших відомств.

Колектив авторів сподівається, що читач знайде для себе необхідну інформацію.

**РОЗДІЛ 1.
СУЧАСНИЙ СТАН І ОСНОВНІ РИСИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

Зернове господарство – це пріоритетна галузь аграрного сектору з високим рівнем конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках, від якої залежить продовольча безпека, могутність держави та добробут населення. Визнана, як стратегічна, з позицій її пріоритету, зернова галузь є базовим сегментом всього сільського господарства, впливаючи на благополуччя аграрних товаровиробників. Вона найбільшою мірою пов'язана з природним середовищем і земельними ресурсами та основними матеріально-технічними засобами аграрного сектору, рівень використання яких залежить від організації виробництва, технології та інших чинників, у тому числі кліматичних умов, що опосередковується у сільськогосподарських підприємствах щорічними показниками одержаного результату.

Аналіз свідчить, що зерновий ринок України, який посідає і буде посідати чільне місце в системі продовольчого забезпечення населення, в окремі роки знаходився в нестабільному стані, що зумовлювало незадоволений попит (дефіцит) на продовольче зерно, проте останнім часом намітилась стійка динаміка нарощування обсягів виробництва з левними коливаннями по роках (табл. 1.1).

1.1. Динаміка виробництва зерна в Україні

Рік	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	зібрана площа, тис. га	валовий збір, тис. т	зібрана площа, тис. га	валовий збір, тис. т	зібрана площа, тис. га	валовий збір, тис. т
1991–1995	14000,9	38452	13084,8	35908	707,9	2168,5
1996–2000	12960,6	27111	11424,0	23464	1237,1	3210,5
2001–2005	13898,5	35713,7	10902,0	27248	2976,6	8465,7
2005	14605,2	38016	11109,3	28790	3495,9	9225,1
2006	14191,6	34258	10844,0	25699	3347,6	8559,7
2007	13427,9	29295	10230,7	22848	3197,2	6446,8
2008	15380,7	53290	11867,3	42094	3513,4	11196,0
2009	15469,7	46028	11784,5	35842	3685,2	10186,0
2010	14575,7	39270,9	10778,0	29779,3	3797,7	9491,6
2011	15321,3	56746,8	11339,6	44219,3	3981,7	12527,5
2012	14792,1	46216,2	10793,6	36075,0	3998,5	10141,2
2013	15804,4	63051,3	11544,3	49659,0	4260,1	13392,3
2014	14627,3	63859,3	10507,2	49902,6	4120,1	13956,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Загальний характер розвитку виробництва зернових і зернобобових культур за формами господарювання в умовах зони Степу, а також окремо по озимій та ярій пшениці, яро-му ячменю наведено в додатках 1–4.

Отже, подальший розвиток агропродовольчої сфери в Україні та регіональному розрізі залежатиме напряму від нарощування виробництва зерна. У цьому зв'язку головним завданням є підвищення продуктивності кожного гектара, стійкості та стабільності зернового виробництва.

Аналіз свідчить, що валовий збір зернових культур базується на вирощуванні трьох основних культур (озима пшениця, ярій ячмінь і кукурудза), що підтверджується структурою реалізації у 2014 р. (рис. 1.1.).

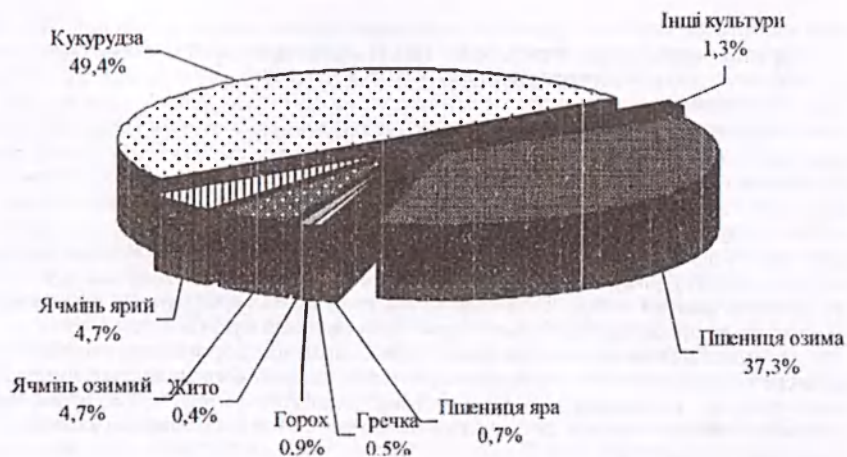

Рис. 1.1. Структура реалізації зерна в сільськогосподарських підприємствах України у 2014 р.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

У розрізі природно-економічних зон України частка даних культур суттєво різниться. Так, в зоні Степу домінує пшениця (озима і яра) – 58,6 %, Лісостепу та Поліссі – кукурудза (59,1 % і 65 % відповідно) (табл. 1.2).

1.2. Частка основних зернових культур у структурі реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами різних природно-економічних зон України (2014 р.)

Зона, країна	Зернові і зернобобові – всього	Пшениця (озима та яра)	Ячмінь (озимий та ярий)	Кукурудза
Степ	100	58,6	16,9	20,3
Лісостеп	100	31,4	6,9	59,1
Полісся	100	23,4	4,5	69,0
Україна	100	38,0	9,4	49,4

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Конкурентоспроможність трьох основних зернових культур доведена динамікою експортних операцій. Так, у 2014 р. експорт зернових склав 32,6 млн тонн проти 13,9 млн т у 2010 р., в тому числі пшениці – 10,5 млн т, ячменю – 4,2 млн т, кукурудзи – 17,6 млн т. Вартість проданого зерна становила 6,6 млрд. доларів США. Тому в стратегічному плані зернове господарство України, незважаючи на річні коливання обсягів виробництва, буде зорієнтоване на експорт. У цьому зв'язку стратегія України по відношенню до ринку зерна має мати набагато ширший потенціал у вирішенні національних і глобальних проблем [1].

Цікавим є аналіз виробництва зернових в розрізі природно-економічних зон України (табл. 1.3). Проте переорієнтація з озимої пшениці на будь-яку іншу культуру не може забез-

печити вищих результатів. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що та чи інша культура має свої оптимальні межі посіву в різних зонах України. З іншого боку не виключається і розумна структурна мобільність товаровиробників відносно частки посівів певної культури залежно як від кліматичних умов, так і від того, як складуться майбутні ринкові стосунки з іншими країнами в межах СOT.

1.3. Виробництво основних зернових культур в природно-економічних зонах України (усі категорії господарств)

Культура	Степ		Лісостеп		Полісся	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Валовий збір, тис. т						
Зернові – всього	17458,1	21491,0	18588,9	31963	4878,7	10405,3
Озима пшениця	9630,2	11120,5	6315,2	9758,3	1738	3235,2
Жито озиме	117,4	43,3	349,8	142,3	585,4	292,4
Ячмінь ярий	3585,1	4842,1	3703,9	3418,1	678,6	785,9
Овес	105,7	78,9	268,1	184,6	416,9	349
Кукурудза	2603,6	4846,9	3547,1	18017,6	1015,9	5632,3
Урожайність, ц/га						
Зернові – всього	24,5	31,7	28,7	55,6	24,3	49,6
Озима пшениця	28,0	34,0	31,6	49,2	26,2	42,7
Жито озиме	19,0	23,7	19,0	29,6	16,2	24,6
Ячмінь ярий	17,7	25,7	23,8	37,9	23,3	36,6
Овес	15,3	20,8	18,8	30,2	17,5	24,1
Кукурудза	35,6	37,5	48,7	70,8	50,9	71,4
Площа, тис. га						
Зернові – всього	7158	6777	5439,4	5752,9	2008,0	2097,4
Озима пшениця	3443,1	3270,6	1998,7	1982,2	663,0	757,8
Жито озиме	61,8	18,3	184,3	48,1	361,9	118,7
Ячмінь ярий	2027,3	1886,1	1557,7	902,5	290,9	214,5
Овес	68,9	37,9	143,3	61,1	238,8	144,6
Кукурудза	730,7	1292,1	729,0	2546,3	199,6	788,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Загальний обсяг виробленого зерна в Україні зріс за період 2005–2014 рр. зріс на 68%. Слід відмітити, що урожайність зросла майже по всіх культурах. Проте відбулися суттєві зрушення в структурі посівів і зернових. Так, площа кукурудзи зросла майже втричі, значно зменшилися площі під вівсом, просом, житом. Факторний аналіз засвідчив, що збільшення обсягів виробництва на 68 % відбулося за рахунок збільшення урожайності основних культур на 42 %, збільшення посівних площ – на 0,1 % та за рахунок зміни у структурі посівів на 18,2 %. Для зони Степу відповідно збільшення обсягів виробництва зернових на 22,5 % забезпечувалося зростанням урожайності на 42 %, за рахунок зміни структури – на 6,9 %.

У загальному підсумку структуру виробництва зерна за 2012–2014 рр. можна вважати достатньо перевіреною практикою і такою, що відповідає ринковій кон'юктурі (табл. 1.4).

Як свідчать наведені дані, частка озимої пшениці в середньому за три роки становила 41,9 %, а всі озимі, включаючи жито й озимий ячмінь, – 51,6 %. Варто відмітити стійку рису сучасного зернового господарства України – диверсифікацію виробництва в різних типах господарств (табл. 1.5).

Відмітимо, що великі підприємства орієнтовані переважно на експортні види зернових культур (кукурудза, ячмінь, пшениця), які більш витратні з позицій потреби вкладення ресурсів на гектар (табл. 1.6). Малі господарства більше орієнтуються на менш витратні культури.

1.4. Структура посівів зернових культур у всіх категоріях господарств України у 2012–2014 рр.

Культура	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Зернові – всього	15593,9	100,0	12841,1	100,0	4142,8	100,0
Озимі зернові	8047,3	51,6	6246,4	48,6	1800,9	43,5
Пшениця озима	6532,5	41,9	5088,3	39,6	1574,9	38,0
Жито озиме	293,2	1,9	210,5	1,6	82,7	2,0
Ячмінь озимий	1221,5	7,8	947,6	7,4	273,9	6,6
Ярі зернові	7940,3	50,9	5587,3	43,5	2352,9	56,8
Пшениця яра	187,8	1,2	129,7	1,0	58,1	1,4
Ячмінь ярий	2335,1	15,0	1240,6	9,7	1094,4	26,4
Овес	272,8	1,7	150,6	1,2	122,2	3,0
Кукурудза	4782,5	30,7	3787,2	29,5	995,3	24,0
Просо	130,2	0,8	91,1	0,7	39,1	0,9
Гречка	207,0	1,3	165,0	1,3	42,0	1,0
Сорго	20,0	0,1	20,0	0,2	0,1	0,0
Рис	277,6	1,8	230,0	1,8	47,6	1,1
Зернобобові – всього	189,1	1,2	168,2	1,3	20,9	0,5
Горох	26,7	0,2	2,5	0,0	24,2	0,6
Квасоля	137,2	0,9	111,1	0,9	26,1	0,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

1.5. Частка різних за розмірами сільськогосподарських підприємств у виробництві зернових культур у 2014 р., %

Культура	Господарства населення	Малі фермерські господарства	Сільськогосподарські підприємства за площею сільськогосподарських угідь, га						
			До 500	501–1000	1001–2000	2001–5000	5001–10000	10001–20000	Більше 20000
Зернові – всього	21,2	8,4	1,7	3,2	11,3	21,8	12,3	6,9	13,2
Пшениця	21,4	8,9	1,6	3,3	12,4	24,5	12,6	6,2	9,1
Ячмінь	40,7	10,7	1,6	3,1	11,0	18,7	7,2	3,3	3,7
Кукурудза	15,6	7,4	1,7	3,1	10,5	20,6	13,4	8,7	19,0
Жито	31,8	9,6	2,8	5,1	13,2	21,4	10,2	1,9	3,9
Гречка	30,2	17,1	2,8	6,0	13,7	16,5	8,4	3,8	1,4
Зернобобові	18,4	24,5	1,1	2,9	11,6	23,9	9,9	3,4	4,2
Овес	58,4	10,0	2,8	3,1	8,2	11,4	4,0	0,7	1,4
Просо	43,2	10,5	1,5	4,0	12,2	19,1	6,4	1,5	1,6
Інші зернові	12,9	0,3	2,1	4,4	15,7	29,0	19,3	5,0	14,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

1.6. Витрати на 1 га та умовний прибуток від реалізації зернових культур у сільськогосподарських підприємствах зони Степу (грн.)

Культура	2010 р.		2012 р.		2013 р.	
	Витрати на 1 га	Умовний прибуток з 1 га	Витрати на 1 га	Умовний прибуток з 1 га	Витрати на 1 га	Умовний прибуток з 1 га
Зернові – всього	2221	303	3253	213	3692	30
Пшениця	2282	373	3248	242	3558	95
Жито	1526	-210	2436	240	2518	-69
Гречка	1422	953	1845	495	2160	-427
Кукурудза на зерно	3299	1172	4288	512	5285	43
Ячмінь	1756	-38	2528	-43	2886	-66
Горох	2101	212	2842	58	2887	-99
Овес	1239	-170	2205	125	2014	-114
Просо	1290	91	1688	-282	1805	-9
Сорго	1929	167	2843	-410	3271	-939
Рис	8781	2372	11030	1260	12727	2355
Інші зернові	1720	222	3136	115	3420	-601

Умовний прибуток – це прибуток за умови 100 % реалізації продукції

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

В цілому за останні роки зросла роль великих господарств у виробництві зернових культур. Так, 22 % сільськогосподарських підприємств з різними обсягами реалізації понад 2000 т реалізували 70 % продукції, в тому числі у Степу 22 % таких підприємств реалізували 67 % виробленого зерна, у Лівостепу – 24–73 % продукції. Особливо така концентрація характерна для кукурудзи, де 6 % господарств реалізує майже 60 % продукції. В Степу 39 господарств (1,9 % загальної їх чисельності) реалізує третину виробленої кукурудзи. Ці господарства мають на 40 % вищі показники урожайності порівняно із середніми по Україні чи зоні. В цілому це можна було б віднести до позитиву, але слід наголосити, що надконцентрація виробництва має і ряд не вирішених проблем, в першу чергу, з позицій соціальної відповідальності бізнесу за розвиток сільських територій [2].

До проблем зернової галузі можна віднести стан зернового господарства у селянському підв'ї, на яке припадає все більша частка валового виробництва зерна. Так, у 1990 році селяни зібрали 1442 тис. тонн зерна, або 2,8 % від загального обсягу, а у 2014 році – 13392,3 тис. тонн, або 21,9 %, а в тому числі вівса – 47,5 %, жита – 42,3 %, ячменю – 38,8 %. Ще більша частка їх спостерігається в областях Західної України. Так, у Закарпатській області це 77,7 %, Чернівецькій – 53, Волинській – 44,6 % та областях Степу, зокрема у Херсонській – 45,8 %, у Дніпропетровській – 34,2 % (рис. 1.2). Така ситуація віддаляє галузь в цілому від науково-технічного прогресу.

Слід також відмітити значний розрив між площею посіву і збирання зернових. Так, у 1986–1990 рр. різниця між обсягом посіву й фактично зібраними площами становила в середньому за рік – 38,9 тис. га, або 0,3 %. У 1991–1995 рр. – 147,8 тис. га, або 1,1 %, у 2006–2010 рр. – 649,6 тис. га, або 4,4 %, а у 2011–2015 рр. – 355,7 тис. га, або 2,4 %.

Щодо показників врожайності останніх років, то їх динаміка набула позитивної тенденції. Так, рівняння прямолінійної регресії за останні 10 років дає такий результат (всі категорії господарств): $y = 20,8 + 1,95x$. Середньорічна врожайність усіх зернових у 2005–2014 рр. становила 31,7 ц/га.